

Шунингдек, юқорида таъкидланганидек, лойиҳа режасини тайёрлашда ҳар бир босқич учун таклифларни шакллантиришга кетадиган вақтни тўғри тақсимланг.

Хулоса ўрнида шунини айтиш мумкинки, лойиҳаларга кўйилган талабларнинг қаттиқлиги ва уни ютиб олиш жараёнининг мураккаблигини эътиборга олган ҳолда «идеал» лойиҳавий таклиф тайёрлаш имконияти йўқ, лекин бу ҳеч ким яхши лойиҳа тайёрлай олмайди, дегани эмас. Камчиликлари оз ва кучли томонлари кўп бўлган лойиҳа ёзиш учун қайси нуқталар энг муҳим, қайсилари унчалик аҳамиятга молик эмаслиги ҳақида тасаввурга ва тушуниш имкониятига эга бўлиш зарур. Бу ҳолат сизнинг лойиҳавий таклифингизни янада рақобатбардош қилади ва жараёни баҳолашда юқори балл олиш имкониятини оширади.

Манбалар:

1. <https://people.ok.ubc.ca/rlawrenc/teaching/writingProposal.html>
2. [http://www.uleth.ca/education/sites/education/files/Steps to Project Proposal.pdf](http://www.uleth.ca/education/sites/education/files/Steps%20to%20Project%20Proposal.pdf)
3. <http://grantspace.org/Multimedia-Archive/Video/Public-Art-Project-Proposal-Writing>
4. <http://facstaff.gpc.edu/~ebrown/infobr3.htm>
5. <http://www.brighthubpm.com/project-planning/60068-tips-and-example-for-a-project-proposal/>
6. <http://www.howtowritetheproposal.com/proposal-writing-basics/>
7. <http://www.engineering.uz>
8. <http://www.tempus-mach.com>

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ ХАЛҚАРОЛАШУВИ ХУСУСИЯТЛАРИ: ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР

Лутфуллаев П.

Ушбу мақолада олий таълим муассасалари рейтингига бевосита таъсир этувчи омиллардан бири ҳисобланувчи халқаролашув хусусиятлари ва афзалликларини хорижий манбалар орқали таҳлил этилган. Халқаролашув ва глобаллашув тушунчаларининг фарқлари очиқ берилган. Халқаролашув компонентлари ва транснационал таълимнинг хорижий тажрибалари ёритилган.

PECULIARITIES OF INTERNATIONALIZATION IN HIGHER EDUCATION: INTERNATIONAL EXPERIENCES

P. Lutfullaev

In this paper the peculiarities and privileges of internationalization which is seen as one of the profound impacts to rating of the higher educational institution is analyzed by using the

international sources. The differences of internationalization and globalization concepts are cleared. Components of internationalization and international experiences of transnational education are highlighted.

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

Лутфуллаев П.

В данной работе анализируются с помощью международных источников особенности и привилегии интернационализации, которая считается одной из влиятельных факторов рейтинга вуза. Раскрываются различия между понятиями интернационализация и глобализация. Рассматриваются компоненты интернационализации и международный опыт по транснациональному образованию.

Ҳозирги кунда олий таълим муассасаси (ОТМ) рейтингини ошириш муҳим вазифалардан ҳисобланаётганлиги барчага аён. “Республика олий таълим муассасалари рейтингини баҳолаш тизимини жорий этиш” тўғрисидаги Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 29 декабрдаги 371-сонли қарорининг ижроси ҳозирда давом этмоқда. Эътиборли томони шундаки, бу қарор иловасидаги келтирилган талаблар айнан хорижий тажрибалардан фойдаланилган ҳолда ишлаб чиқилган бўлиб, уни янада такомиллаштириш жараёни давом этмоқда. Шу нуқтаи назардан қараганда рейтингни аниқлашнинг халқаро тажрибаларини ўрганиш ва зарур ҳолларда уларнинг бизга мос ёки мос бўлмаган томонларини муҳокама қилиб бориш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Рейтинг ички ва халқаро бўлиши мумкин. Ҳар икки ҳолатда ҳам рейтингга қўйилаётган талабларда умумийлик мавжуд. Талабларнинг энг муҳимларидан бири бу ОТМдаги мавжуд халқаро алоқаларнинг даражаси ва салоҳияти ҳисобланади. Хорижий мамлакатлар ОТМларида бунинг халқаролашув яъни *инг*: internationalization деб аталиши кенг тарқалган. Халқаролашув ҳар бир ОТМнинг муҳим стратегик мақсадлари ва миссияларидан бири ҳисобланади. Шу жиҳатдан олиб қаралганда, халқаролашувнинг хусусиятларини кенгроқ ёритиб бериш мақсадга мувофиқдир. Хусусиятларга тўхталганда бевосита глобаллашув жараёнининг ОТМга таъсирини четлаб ўтиб бўлмайди. Чунки, таълим ва фан тараққиётини глобаллашув жараёнларидан айри қараш мумкин эмас. Таъкидлаш жоизки, олий таълимнинг халқаролашуви ва глобал жараён тараққиёт билан баробар боришини тақозо этади. Глобаллашув илмий адабиётларда таълим соҳасидаги ҳамкорликда таълим дастурларини яратиш орқали амалга оширилиши, таълимнинг интеграциялашуви деб уқтирилади. Унинг энг муҳим кўриниши ҳозирги даврда Болонья жараёни эканлиги тўғрисида фикр юритилади⁷. Умуман олганда, глобализация олий таълим учун феномен ҳисобланиб,

⁷ Аржанова И.В., Райчук Д.Ю. Бенчмаркинг как инструмент формирования международных совместных образовательных программ в России/Бенчмаркинг в университетском управлении//Университетское управление. 2005-4-5. С.56.

дунёдаги ҳеч бир ОТМ унинг таъсир кучларини четлаб ўта олмайди⁸. Фан ва технологиянинг ривожланиши ҳамда иқтисодиётнинг ўсиб бориши билан дунё давлатлари орасида янада интеграциялашувга ва халқаро алоқаларни кучайтиришга олиб келади. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида халқаро ҳамкорликка алоҳида ўрин берилган. Айниқса, ахборот ва телекоммуникациянинг оммалашуви ўз-ўзидан дунё халқларини бир-бирига янада яқинлаштириб, янги имкониятларга йўл очиб берди. Ҳозир фанда тез-тез учраб турадиган глобализация, халқаролашув, минтақалашув, европалашув каби тушунчаларнинг пайдо бўлиши ҳам юқоридаги омиллар билан боғлиқ. Дунёдаги глобал ва халқаро ўзгаришларда, албатта, олий таълим ва унинг фаолияти муҳим ўрин тутди. Олий таълим эса халқаролашув ҳаракатлари орқали глобаллашув таъсирига акс-садо беради. Шунинг учун бу ерда айтиш мумкинки, олий таълимнинг халқаролашуви ва глобаллашуви фарқли тушунчалардир⁹.

Хорижий манбаларида глобаллашув ва глобализация жараёнлар олий таълимда тўхтовсиз ўзгариш ва ривожланишнинг маҳсули деб таъкидланган. Олий таълимда халқаролашув эса жамият, сиёсат, иқтисод, меҳнат бозорларининг глобаллашуви натижасида мавжуд бўладиган эҳтиёж ва талабларга жавоб бўлувчи ҳар қандай систематик ва қўллаб-қувватловчи ҳаракат сифатида тушунилади¹⁰. Бундай ҳаракатларга талабалар, илмий ходим ва ўқитувчилар алмашинуви ва сафарбарлиги, чет эллик талабаларнинг кўпайиши, илмий ишлар натижаларининг халқаро доирада кенг қўлланилиши, олий таълим муассасаларининг чет давлатларда филиал ва офф-кемпусларига эга бўлиши, халқаро нашрларда қатнашиш ва молиялашни диверсификациялаш кабилар тааллуқлидир. Демак, халқаролашувни глобализациянинг таъсир кучларига жавоб берувчи восита деб қараш мумкин бўлади. Минтақалашув ёки европалашув ҳам глобализацияга хизмат қилувчи воситалардан бўлиб, унда, асосан, географик ва иқтисодий қулайликлардан келиб чиқувчи минтақавий интеграциялашув тушунилади.

Олий таълимдаги халқаролашув тушунчаси турлича талқин қилинади. Жейн Найтнинг таъкидлашича, кимдир уни талаба ва ўқитувчилар алмашинуви, халқаро ҳамкорликдаги лойиҳалар, халқаро академик дастурлар ва илмий тадқиқот деб тушунса, яна кимлар учун халқаро ва маданиятлараро илмий янгилик ва ижтимоий ўзгаришларни таълим дастурларига сингдиришдан иборат деб тушунтиради.¹¹

Хорижий талабаларнинг сонини ошириш бўйича шунини таъкидлаш лозимки, иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилотининг маълумотларига кўра, дунё бўйлаб талабаларнинг бошқа мамлакатларда таҳсил олиши охириги уч ўн йиллик ичида (маълумот олинган кунга нисбатан – П.Л.)

⁸ De Wit, Hans. (2002). Internationalization of higher education in the United States of America and Europe. A historical, comparative and conceptual analysis. Westport, CT: Greenwood Press.

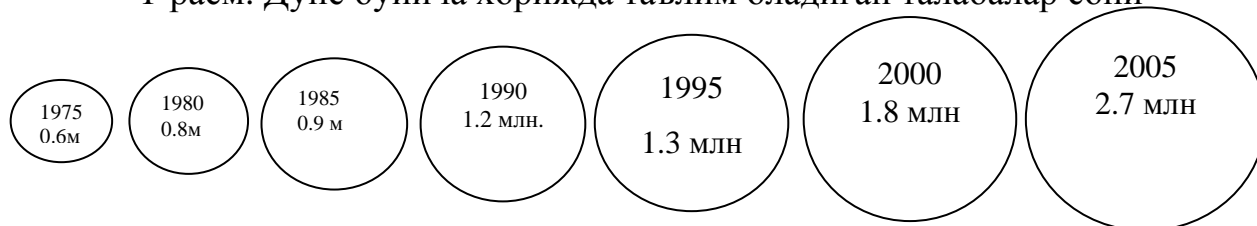
⁹ Altbach P. G., & Peterson, P. M. (1999). Higher education in the 21st century: Global challenge and national response. New York [Boston]: Institute of International Education; Boston College Centre for International Higher Education.

¹⁰ Knight, J. (2003). Internationalization remodeled: Responding to new realities and challenges (in publication). P.10-12.

¹¹ Knight, J. (2003). Updated definition of internationalization. International higher education, 33(Fall), 2

мисли кўрилмаган даражада ошиб кетган¹². Қуйида тасвирланганидек, 1975 йилда хорижда таълим оладиган талабалар сони 0.6 млн. бўлса, бу рақам 2005 йилга келиб 2.7 млн.га етган (1-расм). 2015 йилгача эса 5 млн.дан ошиб кетиши кутилмоқда.

1-расм. Дунё бўйича хорижда таълим оладиган талабалар сони

ЮНЕСКО ҳисоботларида келтирилишича, 2007 йилда 2.9 млн.га яқинлашган бўлса, 2020 йилга келиб бу рақамнинг 7 млн.дан ошиб кетиши тахмин қилинади¹³. Бунда Шимолий Америка ва Ғарбий Европа дунё талабаларининг хорижда таълим олишлари учун асосий манзил бўлиб келмоқда. 2000 йилда бу регионларда 1.3 млн.га яқин хорижий талабалар бўлган бўлса, 2007 йилда 1.8 млн.дан ортиб кетган. Айти Замонда Шарқий Осиё ва Тинч океани регионлари эса хорижий талабаларни қабул қилиш бўйича кўрсаткичлари кескин ўсиб бормоқда. Демак, талабалар сафарбарлигининг сони йилдан йилга ортиб бормоқда ва бу эса олий таълимнинг халқаролашуви ва глобал жараёнларнинг ривожланиши учун муҳим туртки бўлмоқда.

Дунёнинг машҳур олий таълим муассасалари бошқа мамлакатларда филиаллар ташкил этиш орқали таълим беришини йўлга қўйиши, дистанцион таълим орқали ўқитиш ёки маҳаллий олий таълим муассасалари билан ҳамкорликда ўқув курслари ва таълим йуналишларини ташкил этиш орқали таълим бериши ҳам кенг тарқалмоқда. Олий таълим халқаролашувининг бундай кўриниши *транснационал таълим* деб аталади. Масалан, мамлакатимизда ташкил этилган Тошкент Халқаро Вестминстер университети, Москва давлат университетининг Тошкентдаги филиали, Сингапур менежмент институти филиали ва Турин политехника университети транснационал таълимга яққол мисол бўла олади.

Таълим соҳаси даромад манбаи бўлганлиги учун ҳам олий таълим муассасаларида чет эллик талабаларни кўпайтириш ва таълим маркетингини кучайтириш ишлари тобора жадаллашиб боради. Осиё, Тинч океани регионларида бу борада рақобат ўз чўққисига кўтарилган. Австралия жанубий-шарқий Осиёда транснационал таълим бўйича етакчи ҳисобланади ва у ерда таълим «даромадли индустрия» атамасига эга бўлган. Ҳозирги кунда Таиланд, Сингапур, Малайзия, Ҳиндистон ва Хитой каби мамлакатларда Австралия университетлари билан биргаликда ташкил этилган филиаллар, қўшма таълим муассасалари, дистанцион таълим марказлари тобора кўпайиб бормоқда. Бу мамлакатларда транснационал таълим бўйича кучли рақобат юзага келмоқда. Ушбу мамлакатлардаги олий таълим муассасалари аксарияти инглиз тилида

¹² OECD (2008). Tertiary Education for the Knowledge Society OECD Thematic Review of Tertiary Education: Synthesis Report. Volume 3. P. 63.

¹³ Philip G. Altbach, Liz Reisberg, Laura E. Rumbley (2009). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A report prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education. P.10.

таълим беришни йулга қўйганлиги ҳисобга олинса, хорижий талабаларга ва улардан келаётган даромадга қизиқиш нақадар кучайиб бораётганини тушуниш кийин эмас. Масалан, Малайзиядаги давлат ва нодавлат олий таълим муассасаларига хорижий талабалар қабул қилишни кўпайтириш давлат сиёсати шароитида қаралмоқда. Бу эса, ўз навбатида, хорижий давлатларда маркетингни кучайтириш, «жўнатувчи» мамлакатлар сафини кенгайтириш ва янги «бозор»ларни кашф қилишни тақозо этмоқда. Яқин ўтган йиллар ичида Малайзия Олий таълим вазирлиги томонидан тез-тез ташкил этиб келинаётган Тошкент, Олмаота, Остона ва Бокудаги таълим ярмаркаларини янги «бозор»лар кашф қилиш ҳаракатлари деб айтиш мумкин¹⁴.

Америкалик тадқиқотчи Л. Левидовнинг таъкидлашича, билим аввалги даврлардаги каби ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги ҳамкорлик жараёнидан талабалар «истеъмол» қиладиган маҳсулот турига айланиб бормоқда¹⁵. Шунинг учун таълим бу сотиш ёки сотиб олиш мумкин бўлган хизмат тури ёки маҳсулот бўлиб қолади. Чунки дунё савдо ташкилоти (World Trade Organization)нинг “Сервислар савдосининг умумий келишуви (General Agreement on Trade in Services (GATS))” 1995 йилдаги Уругвайда бўлиб ўтган музокаралар натижасида таълимни асосий 12 та хизмат турларидан бири, олий таълимни эса таълимдаги 5 та суб-категориялардан бири деб эълон қилди. 153дан зиёд давлатлар аъзолигида ташкил этилган Дунё Савдо ташкилоти, Сервислар савдосининг умумий келишувига биноан унга аъзо бўлган мамлакатларда сервис хизматларининг (таълим, соғлиқни сақлаш, почта хизмати ва ҳоказо) эркинлашишини таъминлаш, тартибга солиш ва қонунийлаштиришни кўзда тутди. Уларнинг келишувига кўра хизматнинг коммерцияланиши турлари тўрт категориялардан иборат:

1. Сервиснинг хориждан таъминланиши (cross-border supply)
2. Сервисдан хорижда фойдаланиш (consumption abroad)
3. Сервиснинг хорижда ташкил этилиши (commercial presence)
4. Сервис кўрсатувчининг хорижда бўлиши (presence of natural persons)

Жайн Найт ушбу тўрт турдаги сервис таъминотининг олий таълимдаги кўринишини қуйидаги жадвалдаги каби тушунтириб берган¹⁶.

<i>Сервислар савдосининг умумий келишувига мувофиқ хизмат етказиш турлари</i>	<i>Тавсиф</i>	<i>Олий таълим шароитидаги мисоллар</i>	<i>Бозор ҳажми ва потенциали</i>
1. Сервиснинг хориждан таъминланиши	сервис кўрсатувчининг хорижий давлатдан келиб мезбон давлатда фаолият юритиши (бунда истеъмолчи ёки сервисдан фойдаланувчининг	- дистанцион таълим - электрон ресурслардан ўрганиш - виртуал университетлар	айни вақтда бозор кўлами унчалик кенг эмас, лекин замонавий технология ва интернетдан фойдаланиш орқали юқори потенциалга эга

¹⁴ Малайзиянинг Ўзбекистондаги элчихонаси матбуот янгиликлари www.malaysia.mfa.uz ва Малайзия олий таълим вазирлиги янгиликлари www.mohe.gov.my (2009).

¹⁵ Levidow, L. (2001) 'Marketizing higher education: neoliberal strategies and counter-strategies', Education and Social Justice, Vol. 3, P.12–23.

¹⁶ Knight, J. (2002). Trade in higher education services: The implications of GATS. London: The Observatory on Borderless Higher Education. P. 10-12.

	хорижий давлатга боришиши шарт эмас)		
2. Сервисдан хорижда фойдаланиш	истеъмолчи ва фойдаланувчининг хорижий давлатларга бориб сервисдан фойдаланиши	талабаларнинг хорижий давлатларга бориб таълим олиши	айни дамда таълим сервислари глобал бозордаги катта миқдорда даромад келтирувчи соҳа ҳисобланади
3. Сервиснинг хорижда ташкил этилиши	сервис кўрсатувчининг бошқа давлатларда фаолият олиб бориши	- мезбон давлатларда ташкил этилган хорижий давлат университетларининг филиаллари ва кемпуслари; - қўшма (ҳамкорликдаги) таълим дастурлари; - маҳаллий олий таълим муассасалари билан имтиёзли келишувлар бўйича таълим дастурлари	Олий таълимдаги ушбу сервис турларига тобора кизиқиш ортиб кучли перспективага эга бўлиб бормоқда.
4. Сервис кўрсатувчи шахснинг хорижда бўлиши	сервис кўрсатувчи шахснинг ўз фаолиятини олиб бориш учун маълум муддатга хориж давлатда бўлиши	хорижий давлатларда профессор, ўқитувчи ва тадқиқотчи бўлиб ишлаш.	ушбу турдаги сервислар ичида асосан эҳтиёждаги мутахассисларнинг сафарбарлигига кизиқиш катта.

Аксарият ғарб олий таълим муассасаларида халқаролашувни, юқорида таъкидланганидек, хорижий талабаларни купайтириш, бошқа давлатларда офф-кемпус ва филиаллар ташкил этиш ёки дистанцион таълим бериш деб қарашади. Бу эса ўз-ўзидан таълимнинг, умуман олганда, билимнинг коммерцияланишига олиб келган. Олимлар ўртасида билимнинг коммерцияланишига нисбатан эътирозлар ҳам йўқ эмас. Жейн Найтнинг баён этишича, баъзилар таълимнинг «омма мулки» бўлиб қолишини маъқул кўрадилар¹⁷.

Дунё Савдо Ташкилоти коммерцияланиш натижасида ҳукуматнинг роли олий таълим сифати аспектига таъсири заифлашиб кетади деган хавотирни ҳам ўртага ташлайдилар. Айниқса, олий таълимнинг анъанавий фойдаланувчилари бўлмиш ўкутувчилар, тадқиқотчилар ва талабалар таълимга маҳсулот сифатида қаралишига умуман қарши ва ўз ҳукуматларини Дунё Савдо Ташкилотига қўшилмасликларига ундайдилар¹⁸. Таълимнинг коммерцияланиши тарафдорлари эса унинг таълимга кўпроқ инновациялар олиб кириши ва талабаларнинг билим олиш имкониятларининг кенгайиши билан изоҳлайдилар. Жейн Найтнинг фикрича, билимларнинг коммерцияланиши, олий таълим «импорт»идан фойдаланиш ҳамда Дунё Савдо Ташкилоти келишувларига қўшилиш ёки қўшилмасликни ҳар бир давлат ўзи ҳал қилиши лозим¹⁹. Бизнингча, таълимнинг коммерцияланиши жамият тараққиётида ва ҳозирги бозор муносабатларининг ривожланишида истикболга эга.

¹⁷ Knight, J. (2002). Trade in higher education services: The implications of GATS. London: The Observatory on Borderless Higher Education. P. 13-15.

¹⁸ Vargese N.V. (2004). Globalization of higher education and cross-border student mobility. UNESCO publication, International Institute for Educational Planning, 2008.

¹⁹ Knight, J. (2002). Trade in higher education services: The implications of GATS. London: The Observatory on Borderless Higher Education. P.17.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган халқаролашув борасидаги ишлар Темпус дастури доирасида олиб борилган ва олиб борилаётган лойиҳалар яққол мисол бўла олади. Маълумки, Темпус (2013 йилдан Эрасмус+ деб атала бошланган) халқаро дастури республикамиз олий таълим муассасаларини ислоҳ қилишда, халқаро доирада илмий ва амалий ҳамкорликларни йўлга қўйишда, университетлараро узоқ муддатли ҳамкорликларни ўрнатишда, олий таълимда инновацияларни қўллаб қувватлашда ва талабаларни замонавий бозор эҳтиёжларига мос кадрлар қилиб етиштиришга салмоқли ҳисса қўшиб келмоқда. Ушбу дастур юртимизда 1994 йилдан ўз фаолиятини бошлаган ва бу давр мобайнида юздан зиёд қўшма лойиҳаларни амалга оширган. Лойиҳаларни тузишда ҳар йили устивор йўналишлар қўйилиб ва мавжуд шарт-шароитлар асосида такомиллаштирилиб борилмоқда. Лойиҳаларнинг қамраб олган асосий мавзулари университетни бошқариш малакалари, қишлоқ хўжалиги, техника фанлари, атроф муҳит ва экология, табиий фанлар, чет тилларни ўқитиш ва таълимга янги технологияларни жалб қилишдан иборат. Дастурнинг республикамиз учун ажратадиган маблағ фонди чегараланган бўлиб, лойиҳалар танлов асосида грант ҳосибидан молиялаштирилади. Темпус каби дастурларнинг мавжудлиги республикамиз олий таълим муассасаларини глобализация жараёнларига тезроқ мослашиши учун кенг йўл очади.

Хулоса ўрнида шунни айтиш мумкинки, халқаролашув тушунчасининг Ўзбекистон ОТМларига кириб келиши бу, аввало, маҳаллий ОТМларни дунё миқёсида танитишда ҳамда халқаро илмий ва академик алоқаларни янада кенгайтиришга тurtки бўлади. Айниқса, ОТМларнинг халқаро доирадаги таълим дастурлари ва лойиҳаларида иштирокининг кенгайтириши профессор-ўқитувчи, талабаларнинг тажриба ва малакаларини оширишга кенг имкониятларни яратади. Бу эса, пировардида таълим сифатининг ошишини ва ОТМнинг рейтинг бўйича юқори ўринларга чиқишини таъминлайди.

ЭЛЕКТРОН КУТУБХОНАЛАРДА ЎХШАШ

МАНБАЛАРНИ ҚИДИРИШ ТИЗИМИ

Атажанов Ж.А., Атажанов Б.А.

Мақолада ахборот кутубхона муассасаларини автоматлаштиришга мўлжалланган АКТ тизимида тўлиқ матнли файллардан ахборот қидириш, ўхшаш матнлар (диссертациялар, мақолалар)ни излаш имкониятлари тўғрисида сўз боради.

SYSTEM OF RETRIEVAL OF RESOURCES ANALOGS IN DIGITAL LIBRARIES

J. Atajanov, B. Atajanov

The article includes some research materials on development of software to search analogs of dissertations in automated library system for universities